

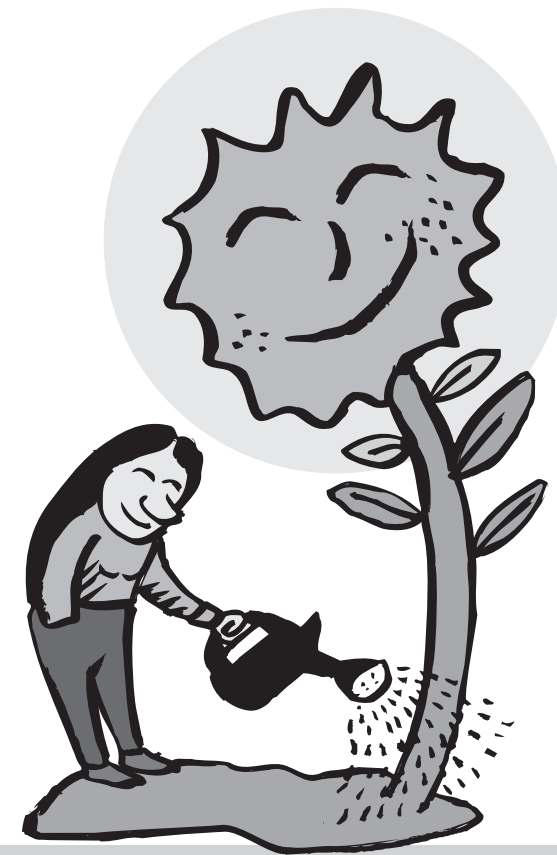


www.ecologistasenaccion.org

ECOL  GISTES
en acció

Teixir la vida en verd i violeta

Vincles entre ecologisme i feminisme



ECOL  GISTES
en acció

Teixir la vida en verd i violeta

Vincles entre ecologisme i feminisme



ECOL  GISTES
e n a c c i ó

Editat amb l'ajuda econòmica de la
Conselleria d'Educació de la Generalitat



*“Entre matar i morir
hi ha una tercer camí: la vida”*
Pancarta de Dones de Negre

*“Les Madres i Abuelas de Mayo van demostrar als qui
menyspreen les tasques domèstiques que preparar
mandonguilles i sargir calcetins per als fills durant anys
i panys és també una bona manera d’entrenar-se per
a combatre contra una dictadura ferotge. L’ampliació
de l’àmbit de la seua lluita des de les cuines de sa casa i
l’expansió de la seua consciència social i de la seua activitat
militant més enllà de les fronteres del seu país confirma el
pas natural des de la cura dels cossos fins a la cura del món
que anomenem política.”*

Santiago Alba Rico

Edita: Col·lectiu 8 de Març (Alcoi) www.nodo50.org/donesmariola

Text original: Ecologistes en Acció www.ecologistasenaccion.org

Traducció: Colla Ecologista La Carrasca-Ecologistes en Acció d'Alcoi
www.xarxaneta.org/carrasca

Edició: setembre 2009

ISBN: 978-84-936785-1-7

Dipòsit legal: M-39868-2009

Imprès sobre paper 100% reciclat, blanquejat sense clor

Ecologistes en Acció i el Col·lectiu 8 de Març agraeixen la reproducció i divulgació
dels continguts d'aquest quadern sempre que se'n cite la font.



Presentació

En la dècada dels 70 un grup de dones es van abraçar als arbres dels boscos de Garhwal en l'Himàlaia indi. Intentaven defensar-los de les *modernes* pràctiques forestals d'una empresa privada. Les dones sabien que la defensa dels boscos comunals de roures i rododèndrons de Garhwal era imprescindible per a resistir a les multinacionals estrangeres que amenaçaven la seua forma de vida. Per a elles, el bosc era molt més que milers de metres cúbics de fusta. El bosc era la llenya per a escalfar-se i cuinar, el farratge per als seus animals, el material per als llits del bestiar, l'ombra... L'abraçada de les dones Chipko als arbres (*chipko* significa abraçada en la seua llengua) era l'abraçada a la vida.

En la mateixa dècada, l'any 1977, un grup d'unes 14 dones s'organitzava a Buenos Aires. Mares de persones desaparegudes van convertir en públic el seu dolor privat. Durant dècades, les *Madres de la Plaza de Mayo* van representar un ritual setmanal de resistència basat en el paper que la ideologia patriarcal, tan funcional a la dictadura militar, havia assignat a les dones. Elles van assumir aquest discurs per a girar-lo al revés i transformar-lo en

una arma política. Des del seu paper de mares van convertir la seua pèrdua personal en política i van resistir, invertint les formes tradicionals d'activisme social i polític, enfront de la duríssima repressió i de la violència militar. L'eix central de les polítiques de les *Madres* era la defensa de la vida i el dret a l'amor.

El moviment Chipko i les *Madres de Mayo* són dos dels molts exemples de l'activitat social i política de les dones centrada en el manteniment de la vida. Aquesta centralitat en la vida crea un espai de trobada i de diàleg entre l'ecologisme i el feminisme que engendra interessants propostes per a la transformació social.

Per això, en aquest quadern analitzarem els paral·lelismes que hi ha entre l'origen de la subordinació de les dones i de la natura en la cultura occidental, els problemes que ha generat aquesta situació de dominació i la proposta de transformació social que comporta la sinergia i el diàleg entre el feminisme i l'ecologisme.



El pensament occidental subordina les dones i la natura

La manera de comprendre allò que ens envolta té fortes implicacions en les formes d'intervenir sobre aqueixa realitat. La filosofia que alimenta la nostra cultura és un instrument que sustenta la supremacia de l'home i la subordinació de les dones i de la natura.

La gènesi del model de pensament occidental té les seues arrels en la modernitat, un període llarg i complex que comprén diversos segles. La modernitat no té una data clara d'inici, encara que moltes persones assenyalen 1637, any en què Descartes va publicar el *Discurs del mètode*, com a moment d'arrancada. Es tracta d'una època plena d'avenços, en la qual s'aconsegueix desvincular el desenvolupament del pensament del poder religiós, o en què el concepte de ciutadania (masculina) s'obri pas, etc. Però durant aquest període també es van establir les bases dels actuals models de pensament que han conduït a viure d'esquena a la natura. Es van crear les concepcions sobre el món i el progrés que encara hui es mantenen, es va establir la forma de relació entre els sers humans i el seu entorn, i es va crear un sistema tecnocientífic que va créixer

sense considerar els límits i a unes velocitats incompatibles amb els processos de la biosfera que sostenen la vida.

La revolució científica i ideològica que instaura la modernitat es consolida en el període il·lustrat que culmina en la segona meitat del segle XVIII. En aquest moment es consolida la cultura occidental com a visió generalitzada del món i hi concorren dos fenòmens molt significatius: d'una banda, l'aparició dels ideals de la Il·lustració, basats en la llibertat intel·lectual i en el coneixement emancipat de l'església, i d'altra banda, el sorgiment del mercantilisme i de la revolució industrial. Tristament, en els segles que vindran després, el mercantilisme i les conseqüències de la revolució industrial han prevalgut, fent de la llibertat intel·lectual, i d'una gran part del coneixement desenvolupat, instruments al seu servei.

El sistema de pensament patriarcal presenta tres trets essencials: estructura binària, caràcter jeràrquic i pretensió d'universalitat. En efecte, l'estructura de pensament es basa en una sèrie de dualismes que divideixen la realitat en

parelles d'oposats (cultura/natura, ment/cos, raó/emoció, coneixement científic/saber tradicional, públic/privat, home/dona, autonomia/dependència, etc.). La relació entre aquests pretesos oposats no considera espais intermedis, interaccions mútues o dobles causalitats. Per tant, en aquesta forma de pensament, l'afirmació sempre requereix de la negació del diferent. En segon lloc, tal com déiem, se sosté que aquesta estructura binària té caràcter jeràrquic i, en cada parella, un terme encarna la normativitat i normalitat enfront de l'oposat, que representa la anormalitat o "allò altre".

Finalment, el terme que usurpa la normativitat o la normalitat s'erigeix en universal, es converteix en "l'única cosa". Així, s'invisibilitza l'existència d'"allò altre", que deixa de constituir una part de la realitat per a passar a ser una excepció o absència del que és normatiu. Cada parella de pretesos oposats —en què la relació és jeràrquica i el terme normatiu encarna la universalitat— es denomina dicotomia. Unes dicotomies s'encavalquen amb les altres establint paral·lelismes. Així, doncs, les dones quedarien del costat de la natura, del cos, de la matèria, de les emocions, del saber tradicional, de l'experiència, de l'objecte, d'allò dependent, del que és privat..., trets considerats femenins enfront dels seus oposats considerats masculins. A Occident, després de la Il·lustració, açò ha significat que l'home blanc, burgès, heterosexual, sense discapacitats, etc. ha assumit el paper de subjecte universal respecte al qual la resta de grups socials apareixen com a desviacions.

La cultura de l'Occident il·lustrat ha

construït el concepte de progrés sobre la base de la superació i el progressiu allunyament de la natura i de l'adquisició de la capacitat dels sers humans per a ser-ne independents mitjançant la ciència i la tecnologia.

En el mode de pensament patriarcal subjacent a la ciència moderna, la parella cultura/natura s'encavalca de forma clau amb la parella masculí/femení. Natura i dona s'associen amb l'irracional i, per tant, amb allò que necessita ser domesticat i controlat. A partir d'ací, es justifica ideològicament el domini i l'explotació de la natura i de les dones a favor de l'home i els valors masculins i, més encara, la invisibilitat d'ambdues en el relat que els homes fan de la realitat.

La invisibilitat s'intensifica a causa del mercat

El model de pensament científic que es gesta durant la modernitat i la Il·lustració i que serveix de base per a la revolució industrial es concreta en el terreny econòmic en la consolidació de l'economia de mercat. El capitalisme i la seua forma de producció es perceben com un estadi de civilització superior perquè emancipa les societats dels intercanvis immediats i orgànics amb la natura i promet un creixement i, per tant, des de la seua òptica, un progrés que no té límits.

L'economia de mercat situa precisament el *mercat com a epicentre de la realitat*, com a patró que defineix el que és valuós, important, central. Per tant, tot allò que no entre en el joc del mercat no forma part del món de l'economia i, per això —en un món centrat en els mercats— es converteix en secundari, intranscendent i en el límit invisible.

Una vegada que s'han assumit els diners com a única mesura del valor, la cultura capitalista valora els objectes en funció de la seua traducció monetària. Un clar exemple el tenim en l'indicador per

excel·lència de la riquesa: el Producte Interior Brut, que comptabilitza com a riquesa els intercanvis monetaris, proveniuen d'on proveniuen. Així, per exemple, podem observar com la catàstrofe del Prestige, o la guerra d'Iraq, van fer pujar el Producte Interior Brut d'alguns països i els indicadors dels mercats borsaris. En efecte, la contractació de vaixells de neteja, la compra de màscares o la venda d'armes, generen intercanvis monetaris que són comptabilitzats per a calcular el PIB.

No obstant això, la pau, l'aire net, els treballs associats a la cura de les persones majors i dels xiquets i xiquetes que exerceixen les dones, el treball silenciós de la fotosíntesi que fan les plantes o els serveis de regulació del clima que ofereix la natura, encara que són imprescindibles per al manteniment la vida, són gratuïts i no compten en cap balanç de resultats del nostre model econòmic.

Aquest criteri d'assignació del valor ha influït en la consideració del que és o no és treball, i constitueix, per tant, un ele-

ment bàsic en la construcció dels rols de gènere a Occident, i també en la resta del món en el marc de la globalització econòmica i cultural.





El treball amagat

Tal com plantejava Adam Smith, un dels pares de l'economia capitalista, si en el mercat operen els agents econòmics racionals lliurement, sense restriccions, a partir de la suma dels egoïsmes i de les individualitats d'aquests agents econòmics, s'aconsegueix el bé comú. La famosa mà invisible del mercat aconseguia transformar els milions d'egoïsmes individuals en el benestar comú màxim. La força de treball de les persones es converteix en una mercaderia que es compra i es ven en el mercat de treball. Es considerava que l'autèntic treball, la vertadera producció, era el treball assalariat dels homes.

Al contrari, molts dels treballs que històricament han desenvolupat les dones i la natura no tenen valor monetari ni poden tenir-lo. Molts treballs imprescindibles per a la vida (parir, alimentar, cuidar, curar, millorar llavors i plantes, buscar llenya, aconseguir aigua, mantenir la neteja, ensenyar el llenguatge, donar suport emocional, atendre, escoltar i animar persones ancianes, assistir persones amb discapacitat o diversitat funcional, gestionar el pressupost i els recursos de la casa en el curt i llarg termini, etc.) no són pagats i per tant

no figuren en cap compte de resultats: són invisibles.

La meitat de la humanitat —les dones— han realitzat històricament les tasques associades a la reproducció i la cura dels sers humans, però per al capital, el valor de les atencions, de l'harmonia vital, de la reproducció i de l'alimentació, de la cura de les persones majors o dependents, és una cosa passiva, que no compta en el mercat perquè no produeix valor en termes econòmics. La pròpia definició de població activa explica que aquesta és aquella part de la població que treballa per al mercat i no inclou estudiants, mestresses de casa o d'altres col·lectius que no exerceixen treball remunerat. Segons aquesta definició, per exemple, una persona en edat legal de treballar que du a terme tasques domèstiques, cuida de dos fills en sa casa i no rep remuneració salarial, està inactiva.

Una cosa semblant succeeix amb els treballs que fa la natura. La fotosíntesi, el cicle del carboni, el cicle de l'aigua, la regeneració de la capa d'ozó, la regulació del clima, la creació de biomassa, els vents

o els raigs del sol són gratuïts i, encara que són imprescindibles per a viure, no poden ser comptabilitzats i, com que no es tradueixen en diners, també són invisibles per al mercat.

La vida, i l'activitat econòmica com a part d'aquesta, no és possible sense els béns i els serveis que ofereix el planeta (béns limitats i en deteriorament progressiu) i sense els treballs de les dones, en qui es delega la responsabilitat de portar cada dia al mercat els agents econòmics alimentats, nets i descansats. L'organització social s'ha estructurat al voltant dels mercats com a epicentre, mentre que la quotidiana, crucial i difícil responsabilitat de mantenir la vida resideix en l'esfera del que és gratuït i invisible, en l'espai de les dones i de la natura. La lluita per la visibilitat d'ambdues pot reforçar-se mútuament en una lluita comuna.

L'acumulació contra la sostenibilitat

Els diners com a mesura del valor permeten l'acumulació. En els mercats capitalistes, l'obligació d'acumular determina les decisions que es prenen sobre com estructurar els temps, els espais, les institucions legals, allò què es produeix i quant es produeix. En la societat capitalista no es produeix el que necessiten les persones, sinó el que dóna beneficis i, si cal, es crea la *necessitat* prèviament amb la poderosa maquinària del *màrqueting* i dels mitjans de difusió. Per això, en la nostra societat és indiferent produir cebes o armament, sempre que se n'obtinguen beneficis.

Des del punt de vista de la sostenibilitat,

l'economia ha de ser el procés de satisfacció de les necessitats, del manteniment de la vida. Si s'anteposa la lògica de l'acumulació i de l'obtenció de beneficis monetaris, el manteniment de la vida i l'atenció de les persones no són la prioritat de l'economia. La cura de la vida humana passa a ser una responsabilitat que recau en l'àmbit domèstic i, atesa la situació, majoritàriament en les dones. Ni els mercats, ni l'estat, ni els homes com a col·lectiu se senten responsables del manteniment últim de la vida. Són les dones, organitzades en xarxes femenines en les llars més o menys extenses (àvies, mares, ties, germanes, etc.), les que responen i les que finalment actuen com a reajustament del sistema. Elles són el matalàs del sistema econòmic; enfront de tots els canvis en el sector públic o privat, elles reajusten els treballs no remunerats per a continuar garantint la satisfacció de les necessitats i la supervivència de l'espècie. Fins i tot en moltes cultures rurals porten el pes central en els treballs d'abastiment.



Les conseqüències de la invisibilitat: crisi ambiental i crisi de les atencions

Quan una cosa és invisible, no es pot veure la seua destrucció. La invisibilitat de la dependència de les societats humanes cap a les produccions de les dones i de la natura —clarament funcional als mercats— ha conduït als dos majors problemes que afronten els sers humans: la crisi ambiental i la crisi de les atencions.

La crisi ambiental

El planeta terra és un sistema tancat. Això significa que l'única aportació externa és l'energia solar (i algun material proporcionat pels meteorits, tan escàs, que es pot considerar menyspreable).

Fa ja més de 30 anys, el conegut informe Meadows, publicat pel Club de Roma, constata l'evident inviabilitat del creixement permanent de la població i dels seus consums. Alertava que si no es revertia la tendència al creixement en l'ús dels béns naturals, en la contaminació d'aigües, terra i aire, en la degradació dels ecosistemes i en l'increment demogràfic, s'incoria en el risc d'arribar a superar els límits del planeta, ja que el creixement continuat i exponencial només podia donar-se en el

món físic de manera transitòria.

Més de 30 anys després, la humanitat no es troba en risc de superar els límits, sinó que els ha sobrepassat i es calcula que aproximadament les dues terceres parts dels serveis de la natura s'estan destruint ja.

La fi de l'era del petroli barat està a la vista. Cada vegada es va engrandint més la bretxa entre una demanda creixent i unes reserves que s'esgoten i que són més difícils d'extraure. Hui en dia, no hi ha alternatives energètiques que puguin mantenir la demanda actual i molt menys la seua tendència al creixement. Les guerres pel petroli i les fonts d'energia fòssil no han fet més que començar.

El canvi climàtic, provocat per l'augment descontrolat de l'emissió de gasos d'efecte hivernacle, incrementa les alteracions i les pertorbacions catastròfiques. Aquests gasos són emesos a l'atmosfera sobretot pels diversos artefactes creats per al transport de persones i mercaderies, i també per la desregulada activitat industrial de les empreses. Les inundacions, les sequeres,

les alteracions en els ritmes de les collites, en la pol·linització, en la reproducció de nombroses espècies vegetals i animals, la fusió dels casquets polars, l'augment d'huracans i de tempestats i l'alteració dels vents del planeta són part dels efectes de l'abocament a l'atmosfera en les últimes dècades d'una gran part del carboni que el planeta va emmagatzemar durant centenars de milers d'anys.

El cicle de l'aigua s'ha trencat i el sistema de renovació hídrica que ha funcionat durant milers d'anys no dona l'abast per a renovar l'aigua al ritme a què es consumeix. En molts llocs, la sequera ha esdevingut un problema estructural i no una conjuntura pròpia dels anys d'escasses precipitacions. El control dels recursos hídrics es perfila com a una de les fonts futures de conflictes bèl·lics, si no ho és ja.

El panorama de deteriorament es completa si afegim els riscos que suposen la proliferació de la indústria nuclear, la comercialització de milers de nous productes químics no testats cada any —sense que s'apliquen les més mínimes normes de precaució—, l'alliberament d'organismes genèticament modificats amb efectes absolutament imprevisibles, o l'experimentació sense control social en biotecnologia i nanotecnologia que ningú no sap on pot portar.

Els efectes de la crisi ambiental afecten en major grau els països empobrits. Si no s'actua radicalment, la degradació dels serveis de la natura empitjorarà durant la primera meitat d'aquest segle i això farà impossible la reducció de la pobresa, la millora de la salut i l'accés als serveis bà-

sics per a una bona part de la humanitat.

El fet cada vegada més constatat que la societat actual de sobreconsum és incompatible amb la possibilitat de mantenir les condicions que possibiliten la vida als sers humans és el que s'ha anomenat crisi ambiental.

La crisi de les atencions

Una vegada conquerits els drets d'accedir als mercats de treball remunerats (parlem dels països rics), les dones s'introdueixen massivament en el mercat laboral. La possibilitat que les dones siguin subjectes polítics de dret es percep com a un fet vinculat no sols a la consecució de la igualtat davant de la llei, sinó també a la consecució de la independència econòmica mitjançant l'ocupació. El treball domèstic passa a veure's com un lligament del passat del qual cal fugir tan ràpidament com es puga. No obstant això, no és un treball que pugui deixar de fer-se: menjar, habitar amb una mínima higiene, vestir-nos, cuidar els xiquets, els malalts, les persones dependents —majors o no majors—, parlar amb els professors, fer la compra, portar la comptabilitat de la casa... continua sent una tasca imprescindible farcida d'emocions i de sentiments que, si no s'atén, carrega les dones amb un fort sentiment de culpa.

El que succeeix és que, una vegada dins de la roda de l'ocupació remunerada, les dones assumeixen majoritàriament una tasca doble. La construcció de la identitat política i pública de les dones es realitza a partir de la còpia del model dels homes, sense que aquests assumisquen equitati-

vament la seua part del treball de cuidar. D'aquesta manera, una dona que vol mantenir una ocupació ha de tenir una mínima infraestructura que la substituisca en les tasques domèstiques durant la seua jornada, a més de la part d'aquestes tasques que ella mateixa assumirà en acabar la jornada laboral.

La dedicació del temps al mercat ha provocat una fallida de l'antiga estructura de les atencions, de la reciprocitat que garantia que les persones cuidades en la infància serien cuidadores de l'ancianitat. Fins fa poc, la dona, en els seus diferents rols de filla-esposa-mare, era cuidada o cuidadora en els diferents moments del cycle vital. No era el cas de l'home, que participava del mercat laboral i rebia atencions al llarg de tota la vida (infància, edat adulta, vellesa, etc.) sense considerar-se responsable de cuidar.

Ara els temps són per al mercat i les persones dependents cada vegada tenen més dificultats perquè s'atenguen les seues necessitats. Aquesta situació es produeix, a més, en un moment de crisi de l'estat de benestar dels països enriquits, on es desmantellen o es privatitzen els serveis públics que oferien algun suport a les tasques d'atenció.

En el marc de la globalització, cada vegada es precaritzen més les ocupacions associades a l'assistència a les persones, ja que el negoci de l'atenció segueix la mateixa lògica del benefici que la resta de negocis. Es generen així mercats de serveis per a les dones que poden pagar-los i mercats d'ocupacions precàries per a les dones més desfavorides.

D'aquesta manera es crea una cadena global d'atencions en què les dones immigrants assumeixen com a ocupació la cura de la infància i de les persones majors i discapacitades — o la neteja, l'alimentació i la companyia—, deixant al descobert aquestes mateixes funcions (ens referim a atencions tant materials com emocionals) en els seus llocs d'origen, on altres dones, àvies, germanes, etc. les assumeixen com poden.

Així, de la mateixa manera que els països rics s'apropien de les matèries primeres, de la força de treball remunerat i dels territoris de tot el món, ara també sostrauen els seus afectes.

La fallida del sistema que cada comunitat havia adoptat per a cuidar-se o ser cuidats és el que s'anomena crisi de les atencions. De nou es compleix la mateixa regla que amb la crisi ambiental: els països empobrits paguen les carències dels països rics a pesar que en els primers les estructures tradicionals d'atencions es mantenen en major grau.



Deute ecològic i deute de les atencions

Com veiem, des d'una perspectiva de gènere es poden establir paral·lelismes interessants entre les qüestions i les propostes feministes i les ecologistes.

La petjada ecològica és un indicador que tradueix a unitats de superfície allò que un estat, una comunitat o una persona consumeix i els residus que genera. Segons aquest indicador, si tots els habitants del planeta tingueren l'estil de vida semblant a la mitjana de la ciutadania espanyola, es necessitarien tres planetes per a sostenir aquest nivell de consum.

Paral·lelament, podem parlar de la petjada de les atencions de les dones com a indicador que evidencia l'impacte desigual que la divisió sexual del treball té sobre el manteniment i la qualitat de vida humana. La petjada de les atencions és la relació entre el temps, l'afecte i l'energia amorosa que les persones necessiten per a atendre les seues necessitats humanes reals (atencions, seguretat emocional, preparació dels aliments, tasques associades a la reproducció, etc.) i les que aporten per a garantir la continuïtat de la vida humana. En aquest sentit, el balanç per als

homes seria negatiu perquè consumeixen més energies amoroses i cuidadores per a sostenir la seua forma de vida que les que aporten. Per això, des del feminisme es pot parlar de deute de les atencions, un deute que els homes han contret amb les dones de tot el món pel treball que aquestes realitzen gratuïtament. Aquest deute és paral·lel al deute ecològic que els països rics tenen amb els països empobrits a causa de l'ús desigual dels recursos i els béns naturals, i també per la desigual responsabilitat en el deteriorament i la destrucció del medi físic.



Canviar les ulleres amb què veiem el món... per a canviar les mans amb què el fem

Durant molt de temps i en societats diferents, el feminisme ha lluitat per assolir nivells d'igualtat de drets amb els homes. Encara que és òbvia la necessitat d'aconseguir la igualtat perquè les dones siguin *mirades* i els seus relats sobre la vida i la història compten, també és evident que assumir i defensar el model de vida masculí, dictat per les necessitats del mercat i la seua lògica de l'acumulació, no resoldrà cap de les dues crisis profundes que amenacen la vida tal com la coneixem. Per a sobreviure amb equitat necessitem canviar la mirada sobre una bona part dels aspectes que vertebraven les societats actuals i buscar altres formes d'organització.

Els dualismes arcaics que divideixen la realitat en parelles d'oposats i la jerarquia que impliquen han de ser superats. Cal provocar canvis que generen un trànsit des de la cosmovisió d'Occident cap a una nou pensament integrador i superador de dicotomies. En aquest sentit, les propostes que emanen de la sinergia entre l'ecologisme i el feminisme ofereixen un espai d'exploració per aconseguir una forma de vida en pau amb el planeta i amb

totes les persones.

El concepte de desenvolupament i progrés que va configurar la nostra cultura i que s'ha imposat en la resta del món va associat a un creixement econòmic il·limitat i a l'augment constant de la productivitat. El creixement es basa en l'extracció de materials i en el deteriorament dels ecosistemes, en l'explotació de la dona i en l'espoli dels territoris dels pobles indígenes. La productivitat i el creixement il·limitat, presentats com a positius en si mateixos, progressistes i universals, són en realitat patriarcal, destrueixen el medi ambient, generen enormes desigualtats socials i, a més, no es poden mantenir durant molt de temps, ja que la base material sobre la qual se sostenen —el planeta— és limitada. Per tant, cal relacionar el deteriorament ecològic amb el creixement econòmic, anomenar al desenvolupament destrucció i fonamentar la riquesa en el territori i en la seua capacitat per a mantenir la vida, i no en els indicadors monetaris que tanta distorsió perceptiva produeixen.

En aquest sentit, l'ecofeminisme, sobretot

als països del Sud, qüestiona la categoria occidental de pobresa. D'acord amb el que planteja Vandana Shiva (2005), el model de desenvolupament basat en l'economia de mercat considera que les persones són *pobres* si mengen cereals produïts localment per les dones en compte de *menjar brossa* processat, transformat i distribuït per les multinacionals de *l'agrobusiness*. Es considera *pobresa* viure en cases fabricades per un mateix amb materials ecològics, com ara el bambú i el fang, en compte de fer-ho en cases de ciment i PVC.

Mentrestant, les societats occidentals, a pesar de tenir un major accés a béns superflus, hem augmentat la pobresa ambiental i social. Vivim en un entorn més contaminat, augmenten les al·lèrgies d'origen estrany, respirem un aire més brut, mengem aliments regats amb aigües contaminades, abonats amb productes químics, produïts per animals malalts i torturats; no tenim temps per a dedicar-lo a les persones que estimem, treballem en coses que no ens agraden, viatgem cada dia molt de temps per arribar al nostre treball, ens veiem obligats a pagar fins i tot perquè els xiquets juguen i la major part de la gent viu endeutada amb els bancs, si és que no formem part de la població que no té habitatge o no pot accedir als recursos bàsics.

Com hem vist, l'organització social ha de deixar de tenir els mercats com a epi-centre i centrar l'atenció en les persones i en els processos que sostenen la vida, buscant nous camins en la intersecció de l'economia, el feminisme i l'ecologia.

El mercat capitalista —central en

l'organització social de la nostra cultura— és una estructura pensada per a qui no haja d'ocupar-se de ningú i que, a més, dispose d'algú que el cuide (tal com ocorre amb molts àmbits de participació social o d'activisme). No haver d'ocupar-se de ningú és el que es considera *normalitat* i les polítiques de conciliació són pedaçes per a adaptar l'*excepció* d'haver de cuidar dels altres. Per això, cal canviar la concepció del treball i introduir matisos com ara: treball monetaritzat i no monetaritzat, treball dins de casa i treball fora de casa, treball útil i treball inútil, treball per a la sostenibilitat i treball contra la sostenibilitat, de manera que siguem capaços de distingir entre el treball que produeix vida i el que ha declarat la guerra a la naturalesa i a les persones. Hem de construir maneres de supervivència respectuoses amb la terra i amb les necessitats humanes, en què dones i homes compartisquen les càrregues i els beneficis de totes les activitats que ens permeten viure.

Enfront del cicle treball-oci regulat per la producció i el consum, la sostenibilitat implica temps de treball que respecten els cicles de la vida, tant els cicles de regeneració del medi natural com els cicles vitals humans (procreació, infància, vellesa) o els cicles diaris d'activitat i descans.

El canvi de mirada també exigeix una reflexió i un debat profund sobre les necessitats humanes i sobre les conseqüències per a la sostenibilitat ecològica i social de les diferents estratègies triades per a resoldre-les. No és sostenible supeditar els cossos, les emocions, el sexe o l'afecte a l'acumulació d'objectes i deutes que engreixen les empreses a costa, per exemple,

de la capa vegetal o de l'atenció de les persones. Les necessitats emanen de la interrelació entre la persona, el medi i la resta de persones, i no de les multinacionals que fabriquen objectes i serveis i els imposen per a satisfer necessitats suposades. No es pot pensar en un procés de definició i de satisfacció de necessitats en el qual les persones no siguin protagonistes.

Les persones no podem ser dividides en independents o dependents, sinó que som inter i ecodpendents. Tots els sers humans passem indefectiblement per períodes de forta dependència. És cert que els infants, les persones majors i aquelles que tenen alguna discapacitat depenen per a subsistir de les atencions que altres persones els donen; però no és menys cert que també són grans consumidors d'*energies cuidadores* —i per tant enormement dependents— els treballadors sobreocupats en el mercat i aquells homes que pel rol de gènere que adopten no són capaços de resoldre moltes de les seues necessitats bàsiques.



La necessitat del *món femení* per al canvi

La sostenibilitat ecològica es basa en la consideració dels límits, en els models de proximitat, en la descentralització, en la complexitat i l'autoorganització dels ecosistemes que busquen incessantment un equilibri dinàmic. Les societats humanes sostenibles no són alienes a aquesta estratègia. Per assolir la sostenibilitat és ineludible superar la solució individualitzada o fragmentària dels problemes i les necessitats, per la qual cosa la sostenibilitat i la salut comunitària van de la mà. En aquest context, la intel·ligència col·lectiva és una estratègia capaç de generar alternatives i construir un nou espai de supervivència. Els processos de reflexió i actuació que involucren el conjunt de la societat proporcionen una finestra per a somiar i inventar un model d'organització social i econòmica que s'encare amb la crisi que s'ha generat per viure d'esquena a la naturalesa i a la resta de les persones.

La posada en valor d'alguns models tradicionalment associats al món femení pot transcendir els fonaments patriarcal del mal desenvolupament i transformar-los. Permet redefinir la verdadera productivitat com a allò vinculat a la producció i

el manteniment de la vida i no com a un tòtem de l'activitat econòmica capitalista que la destrueix.

Els treballs de les dones estan orientats a la satisfacció de necessitats sense que estiguen mediatitzats per cap objectiu intermediari, mentre que en el mercat de treball l'objectiu central és que es produïsquen beneficis monetaris. El treball en el mercat està orientat a l'obtenció de resultats econòmics, però la satisfacció de necessitats per a mantenir-se vius és una tasca que no té fi. La vida és un procés continu d'autogeneració, en què la necessitat de nutrició, higiene, carícies i atencions no acaba mai. Per això, en els treballs de la natura i de les dones els processos són tan importants com els resultats, i aquest fet constitueix una característica diferenciadora respecte al treball en el mercat com a venda de temps de vida al servei de la generació de beneficis.

El treball que les dones han realitzat històricament les ha obligades a anteposar els interessos familiars col·lectius als seus interessos personals, al contrari de l'*Homo economicus*, que competeix amb la resta

d'individus per obtenir el que necessita. El subjecte protagonista del treball femení no és individual sinó col·lectiu. No és la suma de dones individuals, sinó el conjunt de dones integrades en xarxes d'atencions. Les dones han adquirit una gran capacitat de treball en xarxa amb altres dones de la família, del veïnat o amigues que s'han donat suport mútuament per a cuidar, atendre la casa, rebre consell, deixar-se diners, objectes o aliments, etc. Aquesta capacitat de generar treball en xarxa per a satisfer necessitats col·lectives és central per a construir una societat basada en la vida.

Les dones, a més, han adquirit una gran capacitat per a simultaniejar i diversificar activitats enfront del criteri masculí de l'especialització. El seu treball es caracteritza, a més de pels components afectius i emocionals, per la realització de tasques múltiples al mateix temps, per una gestió constant dels temps i dels espais i per la polivalència dels coneixements necessaris. Davant d'un hipotètic col·lapse, aquestes habilitats serien essencials, mentre que la sobreespecialització potser resultaria inútil.



Alliberar-se del mal desenvolupament: l'ecofeminisme, una proposta de canvi

L'ecofeminisme és ahora un projecte polític, ecològic i feminista, que legitima la vida i la diversitat, i que lleva legitimitat a la pràctica d'una cultura de la mort que només serveix de base a l'acumulació de capital.

El camí cap a la sostenibilitat implica alliberar-se d'un model de desenvolupament que condueix a la destrucció. Per això, l'ecofeminisme és un moviment actiu i solidari amb les lluites de resistència mundials enfront del suposat model de progrés i de desenvolupament que imposa la globalització i que es basa en la maximització de beneficis monetaris a curt termini, encara que siga a costa de la salut de les comunitats humanes i dels ecosistemes.

El projecte ecofeminista se centra en l'organització econòmica i política de la vida i el treball de les dones i planteja alternatives viables que passen per la millora de les condicions de vida de les dones i dels pobres. L'activitat de les dones com a teixidores de la vida s'ha manifestat en àmbits múltiples. Les dones Chipko, les mares palestines que són escuts humans i

no bombes humanes, les dones europees que rebutgen els productes transgènics en la cuina, la recomposició de la llar el dia després d'un bombardeig a Iraq, el manteniment de la cohesió familiar en un camp de refugiats... són exemples de l'ampliació del seu àmbit de lluita des de l'espai domèstic.

Els homes "han fet la història". Ara, són les formes de fer de la natura i els valors *femenins* els que s'han d'encarregar de corregir-la i adreçar-la. Toca que els homes els assumisquen i s'involucren fent-se coresponsables en el manteniment de la vida i de les atencions.



Bibliografia

- BOSCH, A. - AMOROSO, M.I. - FERNÁNDEZ MEDRANO, H., «Arraigadas en la Tierra», dins *Malabaristas de la vida*, Icaria, Barcelona, 2003.
- BOSCH, A. - CARRASCO C. - GRAU E., "Verde que te quiero violeta", dins Tello, E., *La historia cuenta. Del crecimiento económico al desarrollo humano sostenible*, Fundació Nous Horitzons i El Viejo Topo, Barcelona, 2005.
- PÉREZ OROZCO, A., *Perspectivas feministas en torno a la economía: el caso de los cuidados*, Consejo Económico y Social, Madrid, 2006.
- NAREDO, J.M., *Raíces económicas del deterioro ecológico y social. Más allá de los dogmas*, Siglo XXI, Madrid, 2006.
- NOVO, M., «La Naturaleza y la mujer como sujetos: el valor de la utopía y de la educación», dins NOVO, M. (coord.), *Mujer y medio ambiente: los caminos de la visibilidad*, Los Libros de La Catarata, Madrid, 2007.
- NOVO, M., *El desarrollo sostenible: su dimensión ambiental y educativa*, Madrid Pearson, Prentice Hall, 2006.
- VANDANA, S., *Cómo poner fin a la pobreza*, 2005.
<http://www.rebelion.org/noticia.php?id=15959>



